

ЗРЯЧИЙ ВИБІР
2014

**Забезпечення
виборчих прав
громадян з вадами зору**

Забезпечення виборчих прав громадян з вадами зору

Будь-які прямі або непрямі обмеження виборчих прав не допускаються, і держава має забезпечити громадянам можливість вільного волевиявлення. Стаття 4 Закону "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" покладає на державні органи обов'язок створення правових, економічних, політичних, соціально-побутових і соціально-психологічних умов для задоволення потреб інвалідів, у тому числі й реалізації потреби політичного вибору. А п.5 Указу Президента № 900/2005 від 01.06.2005 «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями» прямо зобов'язує місцеві держадміністрації "забезпечувати в установленому порядку разом з дільничними виборчими комісіями під час проведення виборів умови для реалізації особами з обмеженими фізичними можливостями конституційного виборчого права".

Отже, згідно Конституції та законодавства України громадяни з інвалідністю мають рівне з іншими людьми право на участь у виборах. Вибори здійснюються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Якщо хтось не зможе обирати чи бути обраним через свою інвалідність, це вже порушить загальність і рівність виборів. А якщо людина з якимись фізичними чи чуттєвими обмеженнями не зможе зробити вибір особисто, це порушує принцип прямого вибору. На жаль, у нашому суспільстві все ще наявні системні порушення прав людей з особливими потребами, що не в останню чергу стосується й виборчого процесу. Знову ж таки, якщо якась категорія людей не може контролювати здійснення свого вибору, порушується таємниця голосування, і таким чином виникає загроза тиску на виборців чи маніпуляції їх свідомістю, спекуляції від їхнього імені.

Зокрема, Конституція України, а також Закон "Про вибори Президента України" (ст.3) гарантують й інвалідам рівні права на участь у виборах. Особливості застосування їх виборчих прав визначені статтями 76 та 77 вказаного Закону. Зокрема, в ст.76 йдеться про можливість допомоги людям з фізичними вадами у заповненні і вкиданні до скриньки виборчого бюлетеня, а у ст.77 – про голосування за межами виборчої дільниці виборців, які не можуть прибути для голосування за станом здоров'я. Проте ці норми є абсолютно недостатніми для забезпечення рівних прав інвалідам по зору, по-перше, через повну чи часткову втрату зору інваліди по зору не можуть читати опубліковані у засобах масової інформації законодавчі акти та офіційні повідомлення, що регулюють проведення виборів, так само їм недоступна передвиборча інформація, що розміщується на виборчих дільницях і адресується усім виборцям. Відсутність рівного доступу до цієї інформації створює перешкоди для вільного і свідомого волевиявлення інвалідів по зору, що суперечить принципам рівності всіх громадян при здійсненні їх виборчих прав. По-друге, більшість інвалідів по зору не є такими, що за станом здоров'я не можуть з'явитись на виборчу дільницю. Проте вони мають труднощі у пересуванні без сторонньої допомоги, і ці труднощі є тим більшими, чим більшим є ступінь втрати зору, що

фіксується встановленою групою інвалідності. Зокрема, інваліди першої групи мають суттєві проблеми у самостійному пересуванні, тоді як інваліди другої і третьої групи, хоча й мають відповідні обмеження, однак ці обмеження є значно меншими. Рівність громадян перед законом означає їх можливість виконувати відповідні дії у рівних умовах. Тому інваліди по зору, що за станом здоров'я можуть з'явитись на виборчу дільницю, повинні мати можливість усунення тих проблем, що перешкоджають їм пересуватись. Для інвалідів першої групи по зору шляхом такого усунення є їх забезпечення супроводжуючим, який допоможе прибути на виборчу дільницю. По-третє, при заповненні та викиданні бюлетеня до скриньки інвалід першої групи по зору повинен бути впевнений, що особа, яка надає йому допомогу в порядку пунктів 4 та 7 ст.76 Закону "Про вибори Президента України", насправді реалізує його волевиявлення. Водночас забороняється контроль членів виборчої комісії за заповненням та викиданням бюлетенів. Таким чином, виборче право інваліда першої групи по зору буде забезпечене лише в тому випадку, якщо особа, що замість нього заповнює та викидає до скриньки виборчий бюлетень, є його довіреною особою. З цього випливає, що інвалід по зору повинен мати можливість самостійно обирати собі помічника, якому довіряє, і мати можливість заходити разом з ним до кабінки для голосування. Однак закон прямо не передбачає такої можливості, і на практиці непоодинокі випадки, коли члени виборчих комісій перешкоджають інвалідам по зору заходити до кабінок для голосування разом зі своїми супроводжуючими.

Обов'язком працівника виборчої комісії є забезпечення рівноправної участі осіб з інвалідністю у виборчому процесі, тобто таких самих умов, як і всім виборцям, проте насправді, звичайно, слід створювати першочерговий доступ людям, яким важко вистояти в черзі та надавати відповідну допомогу тим, яким важко самостійно виконати всю процедуру отримання бюлетня і голосування.

Буква закону вимагає не так самостійного голосування, як самостійного вибору, який в особливих обставинах передбачає отримання необхідної допомоги. Це стосується незрячих виборців, нездатних самостійно скористатись брайлівським трафаретом, адже на даний час існують проблеми із його застосуванням. Шрифтом Брайля, як правило, володіють лише ті інваліди по зору, хто навчався у школах для сліпих або втратив зір у молодому віці. Учні шкіл для слабозорих та люди, що втратили зір у пізньому віці, здебільшого шрифтом Брайля не володіють. Виходом із ситуації могло б стати запровадження у виборчому законодавстві стосовно виборців – інвалідів I групи по зору спеціального інституту "довірених осіб", які повинні допомогти такому виборцю не тільки одержати виборчий бюлетень, але й ознайомити його зі змістом цього бюлетеня, безпосередньо надати допомогу у його заповненні.

Члени дільничних комісій мають бути обізнаними зі специфікою участі у виборах людей з особливими потребами, щоб правильно допомогти їм. Люди з особливими потребами вимагають уважного ставлення, терплячості, більше місця і часу для пересування, інколи більшого, ніж звичайно, часу на виконання

виборчих процедур. Людина може видаватись оточуючим дивною, не зовсім адекватною, викликати різне ставлення, але варто пам'ятати - доки особа не визнана судом недієздатною, вона має право голосу і повинна ним скористатись максимально просто. **Зусилля, зроблені людиною задля особистої участі в голосуванні, заслуговують на визнання, повагу і всіляку підтримку.**

Рекомендації та основні принципи гармонійного спілкування з людьми з інвалідністю по зору та надання їм допомоги

Люди з інвалідністю по зору мають такі самі виборчі права, як і люди без інвалідності. Тому у цьому процесі вони не повинні зазнавати жодних проявів дискримінації. Розуміння цього вимагає зосередження уваги на людині та її правах, гарантованих законодавством.

Дотримання наведених нижче рекомендацій допоможе налагодити контакти та уникнути незручності та непорозуміння у спілкуванні з людьми з інвалідністю по зору, та сприятиме нормальному процесу волевиявлення.

Комунікація на належному рівні важлива під час надання допомоги будь-якій людині.

Перш, ніж надати допомогу, слід її запропонувати і поцікавитись, чи людина її потребує. Не варто ображатись, якщо відповідь виявиться негативною. Просто прийміть цю відповідь. Не ображайтесь, якщо від Вашої допомоги відмовляться. Багато незрячих цінують свою незалежність більше, ніж допомогу, яка могла б принести їм полегшення. У більшості випадків Ваша готовність допомогти буде сприйнята з радістю та вдячністю.

Важливо поважати права кожного бути таким, як він є!

Загальні практичні поради при спілкуванні з людьми з інвалідністю по зору

Зауважте, що порушення зору має багато ступенів. Людина може бути повністю незрячою чи погано бачити. Серед людей з вадами зору сліпих людей всього близько 10%, інші люди мають залишковий зір, можуть відрізнити світло та тінь, інколи кольори та обриси предметів. Все це необхідно враховувати під час спілкування.

Коли Ви розмовляєте із людиною з інвалідністю, звертайтеся безпосередньо до неї, а не до супроводжуючого, який присутній під час розмови.

Звертаючись до незрячої людини, не слід підвищувати голос – зазвичай, незрячі люди не мають додаткових вад слуху.

Поводьтесь з собаками-провідниками не так, як із звичайними домашніми тваринами. Не давайте

команд, не чіпайте і не грайтеся з ними.

Коли Ви спілкуєтесь з групою незрячих людей, не забудьте кожного разу називати того, до кого Ви звертаєтесь.

Не примушуйте Вашого співбесідника говорити в пустоту, якщо Ви відходите від нього, попередьте про це.

Абсолютно нормально використовувати вираз «дивись». Для незрячої людини це означає «бачити руками» (доторкатися, відчувати). Тому Ви без вагань можете сказати сліпому: «Хочете оглянути даний предмет?», коли дасте йому в руки, наприклад, вазу, предмет одягу або що-небудь інше. Вживайте без страху слово «сліпий» або «сліпота», якщо ці слова зустрічаються в розмові. Однак безтактно запитувати: «Ви сліпий?», «Значить Ви зовсім нічого не бачите? Абсолютно сліпий? О, це жахливо! Ви сліпий від народження? Від хвороби або від нещасного випадку!» і т.д.

Думайте завжди про те, що люди з інвалідністю по зору, хоча і не бачать, але чують, тому вимовлені пошепки зауваження типу: «Гірше нічого не може бути!» або «Краще померти, ніж бути сліпим» - незрячий чує. Подібні висловлювання є образливими.

Уникайте нечітких пояснень та інструкцій, які звичайно супроводжуються жестами, а також таких виразів, як «склянка знаходиться десь там на столі», «це десь близько від Вас», пам'ятайте про необхідність «перекладати» жести та міміку на слова.

Надаючи інформацію людям з вадами зору, завжди з'ясовуйте, у якій формі людина хотіла б її отримати (шрифт Брайля, великий шрифт, диск, аудіо, на електронному носієві). Якщо у Вас немає можливості перевести інформацію в потрібний формат, надайте її в тому вигляді, в якому маєте.

Якщо Ви збираєтесь читати незрячій людині, спочатку попередьте її про це. Говоріть нормальним голосом, не кричіть, не пропускайте інформацію, якщо Вас про це не попросять. Якщо це важливий лист або документ, не потрібно для впевненості давати його мацати. При цьому не замініюйте читання переказом. Коли незряча людина повинна підписати документ, прочитайте його обов'язково. Інвалідність не звільняє незрячу людину від відповідальності, обумовленої документом.

Пропонуючи незрячій людині документ на підпис, вкажіть пальцем, де саме слід його поставити, якщо поле для підпису є дуже малим, обмежте його рельєфно за допомогою лінійок або аркушів паперу, та повідомте про це людину.

Людині з залишковим зором слід вказати для місце для підпису пальцем, залишаючи палець на місці, доки

людина не зорієнтується.

Ознайомлюючи з невідомим предметом, не водить по його поверхні рукою незрячої людини, - це заважає повноцінному та оперативному сприйняттю. Натомість дайте їй можливість самій вивчити предмет. Якщо Вас просять допомогти взяти якийсь предмет, не потрібно тягнути руки незрячого до предмета і брати його рукою цей предмет.

Основні засади супроводу незрячих:

Не торкайтесь людини з інвалідністю по зору чи її допоміжних засобів пересування без дозволу. Це неввічливо, а головне – може зашкодити їх орієнтуванню у просторі.

Не хапайте людину, щоб супроводжувати її, запропонуйте їй взяти Вашу зігнуту руку за лікоть. Йдучи з незрячим, тримайте лікоть на своєму боці і йдіть на півкроку попереду. У вузьких проходах і місцях тримайте опустіть свою руку, тримаючи її позаду спини, що вказуватиме незрячому на те, як потрібно рухатися за вами.

Попереджайте супроводженого про об'єкти, які можуть становити небезпеку, на вашому шляху: сходи, двері, калюжі, рекламні щити та інші перешкоди. В небезпечних місцях (на сходах, ескалаторі) тримайтеся на цілий крок попереду. До ліфту заходьте першими, а виходьте після незрячого, але не втрачаючи контакту з ним.

Завжди кажіть людині, коли Ви відходите назад чи йдете від неї.

Коли Ви скеровуєте особу, переконайтесь, що людина знає й розуміє кожную деталь.

Пам'ятайте, що напівпричинені двері є серйозною перешкодою для безпечного руху незрячої особи.

Вказувати на стілець потрібно, спрямувавши вільну руку незрячого до нього, назвавши частину (спинка, підлокітники ін.) і вказавши з якого боку вільно можна підійти, якщо стільців багато.

При спуску на тротуарі або підйомі на дорозі досить сказати, що має бути спуск або підйом. Не бороніть незрячому в обмацуванні ним бордюру білою тростиною. Попереджайте про перешкоди на шляху: рекламні щити, обмежувачі руху машин, калюжі та ями.

Якщо Ви помітили, що незряча людина збилась з маршруту, не керуйте її командами на відстані, на кшталт «Назад!», «Правіше!». Підійдіть і допоможіть знайти необхідну дорогу.

Незрячий, здійснюючи самостійно поїздки, має уявлення про можливості використання трамвая, поїзда або автобуса. Буде достатньо, якщо Ви проведете його до дверей вагона і покажете йому поручні, поклавши на них його руку.

При виході з транспорту покажіть йому поручні і дозвольте вийти самостійно.

При посадці в автомобіль, підведіть незрячу людину до дверей автомобіля, які відкриті, покладіть його руку на верхній край, інша рука для орієнтування кладеться спочатку на дах машини, а потім вже на сидіння.

Якщо Ви супроводжуєте людину у приміщенні, опишіть коротко, де Ви знаходитесь. Наприклад: «У центрі зали

приблизно за шість кроків від Вас стоїть стіл), або «Зліва від дверей, як заходити, стоїть столик для кави.» Попереджайте про перешкоди: сходи, низькі одвірки, пороги тощо. Зверніть увагу на присутність предметів, що б'ються.

Якщо Ви допомагаєте незрячому потрапити до установи, що надає певні послуги, то проведіть його до відповідного працівника, який зможе допомогти скористатися послугами.

Якщо Ви допомагаєте зорієнтуватися у просторі людині з залишковим зором, не вказуйте рукою на будівлю або кабінет, до якої людина хоче потрапити. Пам'ятайте – залишку зору може не вистачити, аби прослідкувати за напрямком, вказаним вами і побачити необхідний об'єкт. Натомість, за можливістю, або детально опишіть дорогу словами, або супроводьте людину з вадами зору до об'єкта, рухаючись на невеликій відстані попереду.

ЩО ГОВОРІТЬ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ГОЛОСУВАННЯ ОСІБ З ВАДАМИ ЗОРУ?

Відповідно до статті 8 Закону України «Про вибори Президента України» Кожний виборець голосує на виборах Президента України особисто. Голосування за інших осіб, а також передача виборцем права голосу будь-якій іншій особі забороняються.

Допомога виборцю з особливими потребами, який не може самостійно заповнити виборчий бюлетень чи опустити його у виборчу скриньку, у виконанні цих дій відповідно до його волевиявлення та у порядку, встановленому цим Законом, не вважається голосуванням замість цього виборця.

Відповідно до частини 4 статті 76 Закону України «Про вибори Президента України» виборчі бюлетені заповнюються виборцем особисто в кабіні (кімнаті) для таємного голосування. Під час заповнення виборчих бюлетенів забороняється присутність інших осіб, здійснення фото- та відеофіксації у будь-який спосіб. Виборець, який внаслідок фізичних вад не може самостійно заповнити виборчий бюлетень, має право з відома голови або іншого члена дільничної виборчої комісії скористатися допомогою іншого виборця, крім членів виборчої комісії, кандидатів на пост Президента України, їх довірених осіб, офіційних спостерігачів.

Відповідно до частини 7 статті 76 Закону України «Про вибори Президента України» виборець опускає заповнений виборчий бюлетень у виборчу скриньку, забезпечуючи при цьому таємницю голосування. Виборець, який не може внаслідок фізичних вад самостійно опустити їх до виборчої скриньки, має право з відома голови або іншого члена дільничної виборчої комісії доручити зробити це іншій особі у своїй присутності, крім членів виборчої комісії, кандидатів на пост Президента України, їх довірених осіб, офіційних спостерігачів.

Шановні члени дільничних виборчих комісій, виборці, громадяни!

Наша країна переживає часи суттєвих перетворень, і саме зараз, як ніколи, від кожного з нас залежить дуже багато. Кожен із нас має зробити свій внесок у становлення справжньої демократії в нашій державі. Усе суспільство стоїть перед значним вибором, воно має обрати для себе керманіча, президента країни, який, попри надзвичайно складну ситуацію в країні, зможе у стислі строки забезпечити її стабілізацію та розвиток. Саме тому сьогодні, як ніколи, необхідно забезпечити прозорість і справедливість цих виборів. Ця місія лежить на кожному з вас.

Однією з найважливіших задач, що стоять перед вами, є забезпечення прозорості і справедливості виборів.

Має бути почутим і врахованим голос кожного громадянина, поза залежністю від його тих чи інших особливостей. Це означає недопущення дискримінації за будь-якою ознакою. Під час виборів однією з найбільш дискримінованих верств населення є люди з вадами зору. Нажаль, на сьогоднішній день для їх вільного волевиявлення у нашій державі не створено належних умов. Вашою задачею є спростити процес голосування для таких людей, допомогти їм скористатися своїм конституційним правом. У цей спосіб Ви виконаєте свій обов'язок і зробите суттєвий внесок у становлення демократії у нашій країні.

Важливо, втім, вміти надавати таку допомогу, якої людина справді потребує. Дозвольте запропонувати вам певні нескладні поради, які допоможуть вам не розгубитися і створити необхідні умови для комфортного та адекватного волевиявлення громадянами з вадами зору, які неодмінно завітають на виборчі дільниці і потребуватимуть такої допомоги.

Не забувайте: майбутнє країни залежить від кожного із нас, тож творімо його разом!

Команда проекту «Зрячий вибір – 2014», який здійснюється за підтримки Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні.

Президент ВМГО «Генерація Успішної Дії» Геннадій Євсев'єв

Видання даного посібника здійснено в рамках проекту "Зрячий вибір - 2014" Всеукраїнської молодіжної громадської організації інвалідів з вадами зору «Генерація успішної дії» за підтримки Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні. Погляди авторів не обов'язково збігаються з офіційною позицією уряду США.

Київ, 2014-й рік.

**ЗРЯЧИЙ ВИБІР
2014**

**ГЕНЕРАЦІЯ
УСПІШНОЇ ДІЇ**